

Docentenhandleiding Basisonderwijs ter voorbereiding op de gastles van: **Wim van der Zwan**

Leestip (voor docenten)

[Herinneringscentrum Kamp Westerbork zet deel archief online: nog 35.000 brieven te gaan - RTV Drenthe](#)

Kijktip (voor docenten)

[Kinderen van klassenfoto in Kamp Westerbork ontmoeten elkaar 83 jaar later bij toeval](#)

Introductie

Binnenkort ontvang jij een gastspreker in de klas. Deze gastspreker maakt deel uit van jouw lessen over de Tweede Wereldoorlog en de Jodenvervolgung. De gastles duurt ongeveer 50 tot 70 minuten, afhankelijk van wat is afgesproken met de docent. De gastles bestaat uit twee delen: een verhaal en aansluitend een nagesprek. Het is belangrijk om naar aanleiding van de bijgevoegde biografie vragen voor te bereiden, die aan de gastspreker kunnen worden gesteld. Ongetwijfeld heb je meerdere lessen aan WO2 besteed. In deze handleiding vind je tips en verdiepingsvragen bij het werkblad die je ter voorbereiding op de komst van Wim kunt doen.

Duur voorbereidende les: 65 minuten

Doelgroep: Basisonderwijs groep 7/8

Thema: WO2, Jodendom, Identiteit, Keuzes, Rechtstaat

Leerdoelen:

- Leerlingen kennen belangrijke gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog en kunnen deze op volgorde zetten.
- Leerlingen leren over de gevolgen van keuzes
- Leerlingen leren over de dilemma's van onderduiken
- Leerlingen leren over verzet
- Leerlingen leren over herdenken
- Leerlingen worden voorbereid op de thematiek uit het verhaal van de gastspreker.

Structuur werkblad

Introductie + filmpje 'De oorlog in zeven minuten'	10 minuten
Opdracht 1: Tijdlijn	10 minuten
Opdracht 2: Keuzes	10 minuten
Opdracht 3: Onderduiken	5 minuten
Opdracht 4: Verzet	5 minuten
Opdracht 5: Zie – Denk – Vraag (Westerbork)	10 minuten
Opdracht 6: Herdenken	10 minuten
Slot: Vragen voorbereiden	5 minuten

Voorbereiding

- Lees deze handleiding, met achtergrondinformatie en tips om de verdiepingsvragen te bespreken, goed door.
- Bereid samen met jouw leerlingen vragen voor die aan de gastspreker kunnen worden gesteld.
- Print het werkblad uit (zie hieronder) en verdeel ze onder de leerlingen.
- Introduceer [de biografie van de gastspreker](#) na afloop van de les
- Bekijk gezamenlijk als start [het filmpje 'De oorlog in zeven minuten'](#)

Opdracht 1

Tijdlijn

Leerlingen maken een tijdlijn en zetten de volgende gebeurtenissen op volgorde:

1. Adolf Hitler komt aan de macht en veel Joden vluchten uit Nazi-Duitsland – 1933
2. Rotterdam wordt gebombardeerd en Nederland wordt bezet door Nazi-Duitsland – 1940
3. Door de anti-Joodse maatregelen worden Joodse kinderen van school gestuurd – 1941
4. In de Hollandse schouwburg in Amsterdam worden Joden gevangen gezet – 1942-1943
5. Joodse mannen, vrouwen en kinderen worden via doorgangskamp Westerbork naar concentratiekampen gedeporteerd – vanaf 1942
6. Joden worden vermoord in de concentratie en vernietigingskampen – 1942-1945
7. Nederland is bevrijd! – 1945
8. Kinderen en kleinkinderen van overlevenden en slachtoffers van WO2 vertellen wat er met hun familie is gebeurd voor de klas – 2018-nu

Tips ter bespreking:

- Bespreek en vergelijk de tijdlijnen.
- Licht de tijdlijn kort toe zodat leerlingen een helder beeld hebben van het verloop van de Tweede Wereldoorlog.
- Vraag leerlingen welke gebeurtenissen zij nog meer kunnen bedenken.
- Maak het persoonlijk: Kunnen ze een grote gebeurtenis koppelen aan een persoonlijke gebeurtenis? Bijvoorbeeld het verhaal van Anne Frank of andere historische figuren. Om de gevolgen van de grote gebeurtenissen te koppelen aan wat dit voor mensen betekenden, maak je de geschiedenis tastbaar en invoelbaar voor leerlingen. Een lokaal verhaal maakt het ook sterker. Zoek op de website van het stadsarchief, het geheugen van...of je verhalen uit de omgeving kunt vinden.

Opdracht 2

Keuzes maken en rollen

Leerlingen bedenken per keuze een rol een persoon. Voorbeelden kunnen zijn:

Helper: Hannie Schaft of een ander verzetsfiguur

Slachtoffer: Anne Frank

Daders: Een kampbewaker

Toeschouwer: Iemand die vervolging van hun medemens ziet gebeuren en (om welke reden dan ook) onverschillig reageert en geen actie onderneemt.

Tips:

- Benoem dat de rollen fluide zijn, je bent niet altijd alleen maar een helper, in sommige situaties kunnen mensen ook slachtoffer zijn of toeschouwer.
- Door in te zoomen op de verschillende rollen en het handelen van individuen wordt de complexiteit van de gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog tastbaar.
- De rollen zijn actueel, ook nu zie je de rollen terug. Laat leerlingen uitwisselen of zij de rollen herkennen in hun dagelijks leven en laat hen met voorbeelden komen
- De toeschouwersrol is het grootste: 90 procent!, besteed aandacht aan vragen als: Waarom was het grootste percentage toeschouwer? Wat vinden jullie daarvan? Was het makkelijk/

moelijk je te verzetten? Waarom denk je dat niet meer mensen dit gedaan hebben? Zoom in op handelingsperspectieven en omstandigheidsfactoren waarom mensen ervoor kozen niet in te grijpen.

Opdracht 3

Onderduiken

a. Wat en wie had je allemaal nodig om onder te kunnen duiken? Schrijf zoveel mogelijk dingen op.

- Denk aan: Betrouwbare contacten, hulp van mensen uit het verzet, een onderduikplek, geld, netwerk om aan voedselbonnen te komen, boeken/tijdsbesteding/huiswerk/zorg/medicijnen (vaak regelde het verzet dit), geduld (dagen duurden lang en je moest vaak stil/bijna onzichtbaar zijn).'
- Benoem dat het niet zo eenvoudig was om onder te duiken, niet iedereen had de mogelijkheid en middelen om onder te duiken.
- Benoem daarnaast dat mensen toen niet wisten wat wij nu weten (het lot van de Joden die gehoor gaven aan de oproep en naar de concentratiekampen werden gedeporteerd)

b. Wat waren de risico's van onderduiken? Wat kon er gebeuren?

- Onderduiken was erg gevaarlijk, je kon worden opgepakt en gedeporteerd. Veel kinderen zaten vaak los van hun ouders ondergedoken, niet wetende waar hun vader en moeder of eventuele broertjes en zusjes zaten.
- Ook moesten kinderen onder een andere naam door, kregen een nieuwe identiteit en mochten absoluut niemand vertellen wie zij in werkelijkheid waren. Het kwam voor dat je kleine ruimtes moest delen met anderen, of weer naar een ander adres moest en iedere dag had je de angst om ontdekt te worden, bijvoorbeeld door verraad.
- Ook voor de mensen die onderduikers in huis hadden was het gevaarlijk en kon je worden opgepakt en gearresteerd.
- Veel ondergedoken kinderen die de oorlog overleefden moesten na de oorlog doorleven zonder hun ouders, die waren vermoord in de concentratie- en vernietigingskampen.

c. Hoeveel Joodse mensen hebben denk jij de oorlog overleefd door onder te duiken?

- Er zijn schattingen dat 16.000 Joodse onderduikers de oorlog hebben overleefd. Benadruk dat het heel erg lastig is om dat na te gaan. Maar benadruk ook dat mensen onderdak bieden heel belangrijk is.

Opdracht 4

Verzet

Tips ter bespreking:

a. Alle antwoorden zijn juist. Benoem dat verzet veel verschillende vormen aan kon nemen en werd uitgevoerd door zowel mannen en vrouwen. Ontkracht de mythe dat verzet enkel door mannen werd uitgevoerd en benadruk dat ook veel Joden in het verzet zaten. In totaal nam ongeveer 5 procent van de Nederlandse bevolking actief deel aan het verzet.

b. Laat leerlingen nadenken over kleine vormen van verzet. Denk bijvoorbeeld aan: mensen die informatie voor de nazi's achterhielden of mensen die onderduikers te eten gaven. Motivaties om verzet te plegen liepen sterk uiteen. Dit kon uit politieke overtuiging zijn, maar ook vanwege vaderlandsliefde en geloofsovertuiging.

